

ОНОРЕ ДЪО БАЛЗАК НЕИЗВЕСТНИЯТ ШЕДЪОВЪР

Част 0 от „Човешка комедия“

Превод от френски: Пенка Пројкова, 1985

chitanka.info

НЕИЗВЕСТНИЯТ ШЕДЪОВЪР^[0]

На лорд...^[1] 1845

I. ЖИЙЕТ

През една студена декемврийска утрин в края на 1612 година пред вратата на някаква къща на улица Гранз-Огюстен в Париж се разхождаше младеж в износени дрехи. Той дълго снова напред-назад по улицата, нерешителен като влюбен, който не смее да влезе при първата си любима, макар тя да не е чак толкова недостъпна; най-сетне все пак прекрачи прага на къщата и запита дали знаменитият майстор Франсоа Порбюс^[2] е у дома си. Някаква възрастна жена, която метеше прихлупено помещение, му отговори утвърдително и младежът се заизкачва бавно по стълбата, спирайки се на всяко стъпало като нов придворен, неспокоен при мисълта как ще го приеме кралят. Когато стигна горе на витата стълба, той се спря за миг на площадката; не се осмеляваше да докосне странното чукче, красящо вратата на ателието, където вероятно твореше художникът на Анри IV — Мария Медичи се бе отказала от него заради Рубенс. Младежът беше много развълнуван; сигурно от такова усещане потръпват сърцата на великите художници, когато, изпълнени с юношески жар и обич към изкуството, влизат в допир с гений или с някакъв шедьовър. Във всички човешки чувства от благородния възторг първоначално покълва цвете, което постепенно вехне, докато щастието се превърне само в спомен, а славата — в лъжа. Сред тези нетрайни вълнения нищо не напомня така силно любовта, както младежката страст на художника, приел сладостното изтезание да върви по съдбоносния си път на слава и злочестина — страст, изпълнена с дързост и плахост, с неясни надежди и неизбежни разочарования. Всеки, който в годините на безпаричие и на първи творчески мечти не е трепвал развълнувано при срещата си с истински майстор, завинаги ще бъде лишен от една струна в сърцето, от една, и аз не знам каква, мазка с четката, от едно особено настроение в творбите, от една неуловима поетическа отсенка. Само глупците смятат за способни някои надути самохвалковци, които твърде рано започват да вярват в бъдещето си. Ако трябва да измерваме таланта по онази първоначална плахост, по онази неопределима стеснителност,

която хората, обречени на слава, твърде лесно губят, когато изкуството им стане всекидневие, както я губят хубавите жени, понесени от вихрушката на кокетството си, всичко беше в полза на младия непознат. Свикването с успеха притъпява съмнението, а стеснителността е може би една от разновидностите на съмнението.

Потиснат от мизерията и удивен в този момент от самонадеяността си, горкият новак сигурно не би се решил да влезе при художника, комуто дължим забележителния портрет на Анри IV, ако на помощ не бе му дошла случайността. Един старец тъкмо се качваше по стълбата. Като видя странния му костюм, разкошната му дантелена яка и важното му, самоуверено държане, младежът си каза, че сигурно е или покровител, или приятел на художника; той се отдръпна от площадката, за да му направи път, и любопитно го огледа, надявайки се да открие в него естествената доброта на художника или почтителността на любителите на изкуството; съзря обаче нещо демонично в лицето му и най-вече онова *своеобразие*, което толкова привлича художниците. Представете си високо, плешиво, изпъкнало чело, малък сплескан и вирнат нос капо носа на Рабле или на Сократ, насмешлива уста, цялата в бръчици, възкъса, надменно вдигната брадичка, остро подстригана посивяла брада, сякаш помътнели от възрастта морскозелени очи, които, ако се съди по контраста между зеницата и седефеното бяло, сигурно можеха да хвърлят магнетични погледи в минути на гняв и възторг. Всъщност лицето изглеждаше някак странно повехнало не толкова от възрастта, колкото от онези мисли, които подкопават душата и тялото. Ресниците бяха окапали, а върху дъгите на веждите само тук-таме стърчаха косъмчета. Прилепете тая глава към едно слабо, немощно тяло, обкръжете я с блестящо бяла, изящно назъбена дантела, окачете върху черната дреха на стареца тежка златна верижка, и пред вас ще изникне несъвършеният му образ, на който оскъдната светлина на стълбището придаваше още по-фантастичен оттенък. Сигурно бихте си помислили, че е слязъл от картина на Рембранд и върви безмълвно, захвърлил рамката, сред присъщия на великия художник мрак. Старецът отправи пронизателен поглед към младия човек, почука три пъти и каза на един около четиридесетгодишен болнав човек, който му отвори вратата:

— Добър ден, учителю.

Порбюс се поклони почтително и пропусна младежа, смятайки, че е дошъл със стареца; след това изобщо престана да му обръща внимание, тъй като новакът явно изпадна във възторг, подобно на всички родени за художници, попаднали за пръв път в ателие, където се усвояват реално средствата за създаване на изкуство. Ателието на знаменития майстор Порбюс се осветяваше от прозорец на тавана. Съсредоточавайки се върху едно поставено на триножник платно, на което бяха нанесени само три-четири бели мазки, светлината не достигаше до потъналите в мрак ъгли на просторното помещение; но някои заблудени отблясъци ту запалваха в златистокафявата сянка сребристи огънчета по изпъкналата воинска броня, закачена на стената, ту внезапно чертаеха светла бразда по полирания, украсен с резби корниз на старинната лавица, отрупана с чудновати съдове, ту осейваха с лъскави точки възлестата повърхност на стари измачкани завеси от златист брокат, служещи вероятно за драперии на някои картини. Гипсови отливки на мускули, останки и торсове на антични богини, любовно загладени от целувките на вековете, запълваха много полици и поставки. Безброй скици, етюди, направени с три молива, със сангина или с перо, покриваха стените до тавана. Между множеството кутии с бои, шишенцата с масла и с есенция и съборените скамейки оставаше съвсем тесен проход, по който се достигаше до светлия кръг на високия прозорец, откъдето лъчите падаха право върху бледото лице на Порбюс и върху голия, сякаш изваян от слонова кост череп на странния посетител. Вниманието на младежа веднага бе привлечено от една станала знаменита дори в тези смутни революционни времена картина, която ходеха да съзерцават някои запаянковци, на чието упорство дължим запазването на свещения огън в тежките години на застой. Тази прекрасна страница на изкуството изобразяваше Мария Египетска, канеща се да плати за пътуването си с лодка. Мария Медичи, за която бе предназначен този шедьовър, го бе продала в дните на нужда.

— Одобрявам твоята светица — каза старецът на Порбюс — и бих ти заплатил десет златни екю в повече от цената, която ти дава кралицата, но, дявол да го вземе, дали си струва да си съпернича с нея?...

— Харесва ли ви?

— Хе-хе, дали ми харесва! — възкликна старецът. — И да, и не. Твоята жена е добре сложена, но в нея няма живот. Вие художниците си въобразявате, че сте направили всичко, щом сте нарисували правилно една фигура и сте поставили всяко нещо на мястото му според законите на анатомията! Обагряте тази скица с цвета на човешкото тяло, предварително получен на палитрата, стараейки се да направите едната страна по-тъмна от другата, и единствено защото от време на време поглеждате голата жена, застанала права пред вас на масата, си въобразявате, че възпроизвеждате природата, въобразявате си, че като сте художници, сте откраднали божествената тайна!... Пфу! За да бъдеш велик поет, не е достатъчно само да знаеш съвършено синтаксиса и да не правиш езикови грешки! Виждаш ли светицата си, Порбюс? На пръв поглед тя наистина е възхитителна; но ако се вгледаш в нея по-задълбочено, забелязваш, че сякаш е лепната на платното и е невъзможно да обгърнеш изцяло тялото ѝ. Тя е силует, който има само лицева страна, само изрезка, само изображение, подобие на жена, която не би могла нито да се обърне, нито да измени положението си. Не усещам въздух между ръката и фона на картината; липсват пространственост и дълбочина; при това законите за отдалеченост са спазени и въздушната перспектива е точно дадена; но въпреки всичките похвални усилия не бих могъл да повярвам, че това прекрасно тяло е сгряно от топлия дъх на живота. Струва ми се, че ако докосна с ръка тъй добре заоблената гръд, тя ще е хладна като мрамор! Не, драги приятелю, кръвта не струи под тази бледа като слонова кост кожа, животът не изпълва с пурпурната си роса вените и мускулите, които се преплитат като мрежа под кехлибарената прозрачност на слепоочията и гърдите. Ето това местенце диша, но това е застинало; животът и смъртта се борят във всяка частица на картината; това там е жена, но тук е статуя, а малко по-нататък е труп. Твоето създание е несъвършено. Успял си да вдъхнеш само част от душата си на любимото творение, факелът на Прометей е угасвал неведнъж в ръцете ти и небесният огън не е докоснал много места от картината ти.

— Защо мислите така, скъпи учителю? — почтително запита Порбюс стареца, докато младежът едва се сдържаше да не се нахвърли върху него.

— Ах, защо ли! — отговори дребният старец. — Ти си се двоумил, колебал си се между двата метода, между рисунъка и баграта,

между придирчивата студенина, строгата точност на старите немски майстори и ослепителната пламенност, благодатната щедрост на италианските майстори. Пожелал си да подражаваш едновременно на Ханс Холбайн, на Тициано, на Албрехт Дюрер и на Паоло Веронезе. Разбира се, това е прекрасна амбиция! Но какво е излязло? Не си достигнал нито суровото очарование на сухотата, нито измамната магия на светлосенките. Ето тук, както стопеният бронз разпуква крехкия калъп, така пищният златист тон на Тициано се е изтръгнал от строгата контура на Албрехт Дюрер, в която си го затворил. Другаде рисуният е издържал и е запазил великолепно изобилие на венецианската палитра. Светицата ти не е нито свършено нарисувана, нито свършено обогрета и навсякъде има следи от твоята злощастна нерешителност. Като не си се чувствувал достатъчно силен да слееш на огъня на гения си тези два противоположни способа, трябвало е решително да избереш единия или другия, за да достигнеш поне единството, което възпроизвежда една от особеностите на живата природа. Ти си правдив само в средните части; контурите ти са неверни, те не се закръгляват и зад тях не очакваш нищо. Виж, това е истинско — каза старецът, като показва гърдата на светицата. — Това тук също — добави той, като посочи с пръст края на платното, където свършваше рамото. — Но тук — продължи той, като се върна към средата на гърдата, — тук всичко е невярно. Излишно е да правим разбор по-нататък, защото ще се отчаеш.

Старецът седна на едно трикрако столче, притисна с ръце челото си и замълча.

— И все пак, учителю — каза му Порбюс, — аз добре изучих очертанятията на гърдата от голо тяло; но за нещастие невинаги можем да претворим правдиво на платното впечатленията си, предизвикани от природата...

— Задачата на изкуството не е да копира природата, а да я изобразява! Ти не си жалък преписвач, а поет! — прекъсна го с властен жест старецът. — Иначе, щом отлее гипсовата форма на жената, скулпторът би трябвало да е завършил работата си! Добре де, опитай се да направиш гипсова отливка от ръката на любимата си и я постави пред себе си — няма да откриеш никаква прилика; това ще бъде ръка на ужасен труп и ще ти се наложи да потърсиш ваятеля, който с длетото си, без да направи точно копие, ще предаде и движението, и

живота. Необходимо е да уловим смисъла, душата, облика на вещите и съществата. Впечатления! Впечатления! Те обаче са отражение на живота, а не и самият живот. Ръката, понеже вече взех този пример, ръката е не само част от човешкото тяло — тя изразява и продължава някаква мисъл, която трябва да се улови и предаде. И художникът, и поетът, и скулпторът не бива да отделят впечатлението от причината, които са неразривно свързани! Именно в това се състои истинската борба! Мнозина художници побеждават инстинктивно, без да познават тази основна задача на изкуството. Вие рисувате някаква жена, но не я виждате! По такъв начин няма да се доберете до тайната на природата. Ръката ви, без да го съзнавате, възпроизвежда модела, който сте прерисували от вашия учител. Вие не вниквате истински във формата и не я проследявате с достатъчно обич и упоритост в нейните криволици и отклонения. Красотата е строга и своенравна, тя не отстъпва толкова лесно, трябва да изчакаш благоприятния час, да я издебнеш, да я притиснеш и да я задържиш здраво, за да я принудиш да се предаде. Формата е като Протей, но много по-неуловима и по-изобретателна, отколкото Протей от мита — само след дълга борба могат да я принудят да се покаже в истинския си вид. А пък вие художниците се задоволявате да я приемете от първия образ, под който ви се явява, или най-много от втория или от третия; а победоносните борци не действуват така! Несломимите художници не се оставят да ги излъжат с подобни извъртания, те постоянствуват, докато принудят природата да се покаже напълно разголена и в своята истинска същност. Така е постъпил Рафаело — добави старецът, като при тези думи свали черната си кадифена барета, за да изрази уважението си към краля на изкуството, — неговото величие и превъзходство произлизат от способността му да чувства дълбоко, поради което той сякаш разчупва Формата. Формата в неговите творби е това, което трябва да бъде и в нашите творби — посредник за предаване на идеи, усещания, всеобхватна поезия. Всяка изобразена фигура е един свят, портрет, чийто модел се е появил като възвишено видение, обяян със светлина, подсказан ни от вътрешен глас, разкрит сякаш от небесна сила, която ни посочва в един изминал живот самия източник на всяко художествено послание. Вие обвинявате вашите жени в прекрасни одеяния от плът, в прекрасни дипли от коси, но къде е кръвта, която поражда спокойствието или страстта и предизвиква особено

въздействие? Твоята светица е брюнетка, но багрите ѝ, клетки ми Порбюс, са взети от блондинка! Ето защо вашите изображения са само бледи обагрени призраци, които вие ни показвате, като наричате това живопис и изкуство. Единствено защото сте сътворили нещо, което прилича повече на жена, отколкото на къща, си въобразявате, че сте постигнали целта си, и горди, задето не трябва като първите живописци да пишете под фигурите „Currus venustus“^[3] или „Pulcher homo“^[4], вече се смятате за ненадминати художници! Ха-ха-ха! Много далече сте още от това, скъпи приятели, доста моливи ще трябва да изпишете и доста платна да изхабите, преди да постигнете целта. Съвсем естествено е жената да държи главата си по този начин, да повдига полата си точно тъй, очите ѝ да изразяват нежна и покорна нежност, трепкащата сянка на ресниците точно тъй да играе по бузите ѝ! Всичко е така и в същото време не е така. Какво не достига? Дреболия, но тази дреболия е всичко. Вие схващате външната страна на живота, но не изобразявате неговото постоянно бликащо изобилие, онази неизвестна и на мен подробност, която може би е душата и която, подобна на облак, плува над повърхността; и най-сетне няма го това цветущо очарование на живота, което Тициано и Рафаело са уловили. Ако тръгнете от връхната точка, до която сте стигнали, може и да създадете прекрасна живопис; вие обаче много бързо се изморявате. Непросветеният се възхищава, но истинският познавач се усмихва. О, Мабузе^[5], скъпи учителю — добави този странен човек, — ти си крадец, отнесе със себе си живота! Но въпреки всичко това платно струва много повече от картините на оня нахалник Рубенс с неговите купчини яркочервени фламандски меса, с потоците рижи коси, с крещящите тонове. Тук вие поне сте постигнали колорит, чувство, рисунък — трите съществени части на Изкуството.

— Как така, господине! Нима не виждате колко възхитителна е тази светица! — възкликна високо младежът, изтръгнат от дълбокия си размисъл. — В тези две лица — на светицата и на лодкаря — има тънък художествен замисъл, непознат на италианските живописци; аз наистина не мога да назова нито един от тях, способен да изобрази така добре нерешителността на лодкаря.

— Вие ли обучавате това забавно момче? — запита Порбюс стареца.

— Ах, учителю, моля ви, простете ми за дързостта — отговори новакът, изчервявайки се. — Никой не ме познава, рисувам, както ми хрумне, и съм съвсем отскоро в този град — извор на всички знания.

— На работа! — каза му Порбюс, като му подаде червен молив и лист.

Непознатият направи изкусно, с няколко щриха, копие на Мария.

— Охо! — възкликна старецът. — Как се казвате?

Младежът се подписа в ъгълчето на листа — „Никола Пусен“^[6].

— Никак не е лошо за начинаещ — каза странният старец, който правеше такива безумни разсъждения. — Виждам, че пред теб може да се говори за живопис. Не те осъждам, че се възхити от светицата на Порбюс. За всички тя е шедевър и само посветените в най-съкровените тайни на изкуството могат да открият какво не ѝ достига. Но тъй като ти явно си достоен да ти дам урок и си способен да разбираш, ще ти обясня колко мъничко още е необходимо, за да бъде завършена тази творба. Гледай и слушай внимателно, може би никога друг път няма да ти се удаде подобен случай да се поучиш. Ще ми послужиш ли с палитрата си, Порбюс?

Порбюс отиде да донесе палитра и четки. Дребният старец припряно запретна ръкави и пое изпъстрената, нашарена с бои палитра, която Порбюс му подаде; той почти измъкна от ръцете му снопче четки с различни размери и остро подстриганата му брада изведнъж буйно затрепери — израз на непреодолимия устрем на неспокойното страстно въображение. Топвайки четката в боята, той мърмореше през зъби:

— Ето ти тонове, които стават само да ги изхвърлиш през прозореца заедно със сътворителя им... толкова безобразно ярки и изкуствени са, как да рисуваш с такова нещо?

И той започна да топи с трескава бързина крайчеца на четката в различните багри, докосвайки понякога цялата цветова гама по-бързо от църковния органист, чиито пръсти пробягват по клавишите, когато свири на Великден „O filii“^[7].

Застинали от двете страни на платното, Порбюс и Пусен жадно съзерцаваха.

— Виждаш ли, младежо — говореше старецът, без да се обръща, — виждаш ли как с три-четири щриха и с една прозрачносинкава мазка може да се постигне въздух около главата на горката светица,

която сигурно се задъхва като затворница в тази душна атмосфера! Погледни сега как диплите се раздвижват и веднага става ясно, че в тях играе ветрецът! Преди това дрехата приличаше на колосано платно, закачено с карфици. Виждаш ли как светлото петно, което положих на гърдта, вярно придава кадифената гъвкавост на девическата кожа и как кафеникавочервеният тон, смесен с тъмна охра, затопля сивата студенина на това голямо засенено пространство, където кръвта беше замръзнала, вместо буйно да струи. Младежо, младежо, никой майстор не би могъл да те научи това, което сега ти показвам. Само Мабузе владееше тайната да вдъхва живот на фигурите. Мабузе имаше един-единствен ученик и това съм аз. Аз никога не съм имал ученици, а съм вече стар! Достатъчно умен си да отгатнеш останалото, след като ти позволявам да надникнеш тук.

Говорейки така, старият чудак докосваше всички ъгълчета на картината: тук две мазки, там — една, и всеки път сякаш сътворяваше нова живопис, живопис, наситена със светлина. Той работеше така разгорещено и страстно, че пот изби по челото му; движенията му бяха бързи, нетърпеливи и отривисти и на младия Пусен му се струваше, че в тялото на този странен човек се е вселил демон, който против волята му по фантастичен начин действа чрез неговите ръце. Свръхестественият блясък на очите, потръпващите, сякаш преодоляващи съпротива пръсти правеха правдоподобна тази мисъл, пламнала в младежкото въображение. Старецът продължаваше да работи, без да млъква:

— Цап, цап, цап! Ето как се размазва, млади човече! Хайде, мъничките ми мазки, опърлете тоя леден тон! Давайте де! Тъй! Тъй! Тъй! — приказваше той, придавайки топлота на онези места, за които бе казал, че са безжизнени, заличавайки с няколко пъстри петна несъответствията в композицията и възстановявайки единството на тона, подходящ за една пламенна египтянка. — Виждаш ли, момчето ми, само последната мазка има значение. Порбюс беше положил сто, а аз само една. Никой няма да ни благодари за онова, което е отдолу. Запомни добре това!

Най-сетне този демон прекъсна работата си и се обърна към занемелите от възхищение Порбюс и Пусен:

— Далеч е още от моята „Своенравна красавица“, но все пак под такава творба човек може да се подпише. Да, бих се подписал —

добави той, като стана и взе едно огледало, в което започна да я разглежда. После каза: — А сега да идем да хапнем. Каня ви двамата у дома. Имам пушена шунка и чудесно вино! Ехе-хе! Ще си поговорим за живопис въпреки тежките времена! В края на краищата не сме кои да е. Ето един млад човек с възможности — тупна той по рамото Никола Пусен.

После, като забеляза жалката дреха на младия нормандец, извади кожената си кесия, бръкна в нея и му подаде две златни монети с думите:

— Купувам рисунката ти.

— Вземи ги — каза Порбюс на Пусен, като видя, че той потрепери и се изчерви от срам, защото в младия художник заговори гордостта на бедняка. — Хайде де, вземи ги, кесията му е понатъпкана от кралските!

Тримата излязоха от ателието и беседвайки за изкуство, стигнаха до красива дървена къща при моста Сен Мишел; Пусен изпадна във възторг пред резбите, чукчето на вратата, рамките на прозорците и арабеските. Бъдещият художник се озова изведнъж в една стая с нисък таван, край запалена камина, пред маса, отрупана с вкусни ястия, и по нечувано щастие в компанията на двама велики художници, които се държаха много любезно с него.

— Младежо — каза му Порбюс, като видя как се е прехласнал пред една картина, — не гледайте много това платно, защото ще се отчаете.

Това беше „Адам“ — картина, нарисувана от Мабузе, за да го освободят от затвора, където бе задържан за дългове. В изобразената фигура наистина имаше такава могъща правдивост, че Никола Пусен започна да вниква в истинския смисъл на обърканите приказки на стареца. А той самият гледаше картината явно удовлетворен, но без възторг, сякаш искаше да каже: „Аз съм рисувал и по-добре!“

— В нея има живот — каза той, — горкият ми учител е надминал себе си; но във фона на картината не достига още мъничко правдивост. Човекът е като жив, сякаш ей сега ще стане и ще тръгне към нас. Но въздуха, който дишаме, небето, което виждаме, вятъра, който усещаме — ги няма. Освен това човекът тук е чисто и просто човек! А в единствения човек, сътворен направо от Божиите ръце, би трябвало да

има нещо божествено, което липсва. Мабузе сам го признаваше с болка, когато не беше пиян.

Пусен гледаше неспокойно и любопитно ту стареца, ту Порбюс. Той се приближи до Порбюс — вероятно се канеше да го попита как се казва техният домакин; художникът обаче допря пръст до устните си с тайнствен вид и младежът замълча, силно заинтригуван, надявайки се рано или късно да отгатне от някоя случайно изпусната дума името му — съдейки по уважението, което му засвидетелствуваше Порбюс, и по чудесните творби, събрани в стаята, този човек явно беше богат и талантлив.

Пусен видя великолепен женски портрет, закачен на тъмната дъбова ламперия, и възкликна:

— Каква прекрасна картина на Джорджоне!

— Не — възрази старецът, — гледате една от ранните ми работи!

— Боже мой, значи, аз съм на гости у бога на живописиста! — наивно каза Пусен.

Старецът се усмихна като отдавна привикнал на подобни похвали човек.

— Френхофер, скъпи учителю, ще ми дадете ли малко от хубавото си рейнско вино? — запита Порбюс.

— Две бъчвички — отговори старецът. — Едната като награда за удоволствието, което ми достави днес сутринта, показвайки ми хубавата си грешница, и другата — като приятелски подарък.

— Ах, ако не бяха вечните ми болести — поде Порбюс — и ако ми позволехте да погледна вашата „Своенравна красавица“, сигурно щях да създам велика, все обхватна и задълбочена картина с фигури в човешки ръст.

— Да ви покажа творбата си! — възкликна силно развълнуван старецът. — Не, не, трябва да я доизпипам. Снощи вече мислех, че съм я завършил. Очите ѝ ми се струваха влажни, тялото одушевено. Сплетените ѝ коси потрепваха. Тя дишаше! Макар че съм открил средството да изобразявам на плоско платно природните изпъкналости и заоблености, тази сутрин, на дневна светлина, осъзнах грешката си. Ах, за да постигна този блестящ успех, аз изучих основно великите майстори на колорита, изследвах и раздиплих слой по слой картините на Тициано, краля на светлината; и аз като този най-велик художник първо нахвърлих лицето в светъл тон, с меки наситени багри, защото

сянката е само допълнение, запомни това, момчето ми. После отново се заех с творбата си и нанасяхйки полусенки и прозрачни тонове, които постепенно посгъстих, получих дълбоки и дори плътно черни сенки; защото сенките на посредствените художници сякаш са хвърлени от друго вещество, а не от изобразеното от тях в светли тонове; това може да бъде дърво, бронз или каквото обичате, но не и засенено тяло. Веднага се усеща, че ако фигурата промени положението си, засенените места няма да изчезнат и няма да станат по-светли. Аз избягнах тази грешка, в която са изпадали мнозина от най-именитите художници, и в моите творби дори под най-матовата сянка се долавя истинската белота! Не очертавам фигурата с резки контури и не изобразявам и най-дребната анатомическа подробност като множество невежи художници, които си въобразяват, че рисуват правилно само защото изписват грижливо и гладко всяка линия — човешкото тяло не завършва с линии. В това отношение скулпторите са по-близо до истината от нас. Природата се състои от низ заоблености, които се преливат една в друга. Грубо казано, рисунката не съществува! Не се смейте, младежо! Колкото и странни да ви се струват тези думи, един ден ще проумеете смисъла им. Линията е средството, чрез което човек си дава сметка за въздействието на светлината върху предметите; но в природата, където всичко е плътно, няма линии — следователно, само като моделираме, създаваме рисунка, тоест открояваме предметите в тяхната среда, а единствено разпределението на светлината придава външния вид на тялото! Ето защо аз не правя ясна скица, а скривам контурите в облак от светли и топли полутонове, ето защо в моите творби не може да се посочи точно мястото, където контурите докосват фона. Отблизо творбата изглежда размазана, сякаш ѝ липсва точност, но ако се отдалечим на две крачки, всичко се изяснява, намества се, откроява се; тялото се движи, формите изпъкват, наоколо има въздух. Но аз все още не съм доволен, терзаят ме съмнения. Може би не трябва да се тегли нито една черта, може би е по-добре фигурата да се започне от средата, като първо се нанесат най-осветените изпъкналости, а после се премине към най-тъмните части. Нима не постъпва така слънцето, този божествен живописец на вселената! О, природа, природа! Нима някой е успял да те издебне, преди да се измъкнеш! Но да ви кажа ли, и прекалено голямото знание, както и невежеството водят до отрицание. Аз се съмнявам в моята творба!

Старецът помълча, после продължи:

— Ето вече десет години, откакто работя, младежо, но какво са десет кратки години в борбата за овладяване на природата? Ние не знаем колко време е употребил властелинът Пигмалион, за да извае единствената статуя, която е оживяла.

Старецът потъна в дълбок размисъл, устремил поглед в една точка, като въртеше машинално в ръка ножчето си.

— Разговаря с *вдъхновеното* си — каза тихо Порбюс.

При тези думи художникът в Никола Пусен бе обзет от силно, необяснимо любопитство. Този старец с безцветни, втренчени, безизразни очи се превърна в нещо повече от обикновен човек, стори му се приказан гений, живеещ в непознат свят. Той събуждаше хиляди неясни мисли у него. Духовната същност на това особено магическо обаяние не може да се отреди точно, както не бихме могли да обясним вълнението, от което трепва сърцето на изгнаника, когато някоя песен му напомни родината. Явното презрение на стареца към най-прекрасните постижения на изкуството, богатството му, държането му, уважението, което му засвидетелствуваше Порбюс, тъй дълго държаната в тайна и търпеливо усъвършенствуванa творба, несъмнено гениална, ако се съдеше по главата на Богородица, от която младият Пусен толкова искрено се бе възхитил и която бе прекрасна дори сравнена с „Адам“ на Мабузе, свидетелствуваха за могъщата четка на един от властелините на изкуството; всичко в този старец надхвърляше границите на човешката природа. В това свръхестествено същество Никола Пусен долавяше с богатото си въображение ясно и осезаемо само едно — завършения образ на природата на художника, безумната природа, надарена с огромна власт, с която тя често злоупотребява, като повежда разсъдливите, еснафите, а дори и някои любители на изкуството по безброй каменисти пътища, където не ги чака нищо, докато, игрива и изпълнена с прищевки, тази белокрила девица открива там епопеи, замъци, творби на изкуството. Природа — насмешлива и добра, богата и бедна! Така чрез едно внезапно преображение този старец се бе превърнал за възторжения Пусен в самото Изкуство, изкуството със своите тайни, пориви и мечти.

— Да, драги Порбюс — поде Френхофер, — аз и досега не съм срещал безукорна жена, тяло със съвършени очертания и цвят на плътта... Но къде да я намерим жива тъй дълго търсената,

неоткриваема Венера на древните, от която до нас достигат само разпръснати частици красота? О, за да зърна само за миг, поне веднъж, божествената природа, завършена и наистина неповторима, бих дал цялото си състояние, бих отишъл да те търся в задгробния мир, небесна красота! Бих слязъл като Орфей в ада на изкуството, за да доведе тук живота.

— Можем да си вървим — каза Порбюс на Пусен, — той вече нито ни чува, нито ни вижда!

— Да отидем в ателието му — предложи очарован младежът.

— О, старият хитрец добре е залостил вратата. Съкровищата му са здраво заключени, не можем да се доберем до тях. Много преди вас ми е минавала тази мисъл и ми се е искало да проникна в тайната му.

— Значи, има някаква тайна?

— Да — отговори Порбюс. — Мабузе пожела да вземе единствено стария Френхофер за ученик. Френхофер стана негов приятел, спасител, баща и похарчи по-голямата част от състоянието си, за да удовлетвори страстите му, а в замяна Мабузе му довери тайната на релефността, уменията да придава на фигурите онази необикновена жизненост, онова съвършенство на природата, към което ние вечно се стремим безуспешно, но което Мабузе умееше да *сътворява* тъй добре, че един ден, когато пропил и продал пъстрата тежка коприна, в която трябвало да се облече за тържественото възкачване на Шарл V, той придружил покровителя си в дреха от хартия, нашарена като коприна. Необичайно великолепият плат на костюма му привлякъл вниманието на краля, който в желанието си да поласкае благодетеля на стария пияница сам спомогнал да се разкрие измамата. Френхофер страстно се увлича в нашето изкуство и разбиранията му се отличават с много по-голяма широта и възвишеност, отколкото на другите художници. Той е изследвал задълбочено багрите и абсолютната правдивост на линиите, но от много размишления започна да се съмнява дори в предмета на размишленията си. В минути на отчаяние твърди, че рисунката не съществува и че с линиите могат да се очертаят единствено геометрични фигури — нещо напълно невярно, тъй като с линиите и черното, което не е багра, може да се създаде фигура; това доказва, че нашето изкуство също като природата е съставено от множество елементи: рисунката дава само скелета, колоритът е животът, но животът без скелета е по-незавършен,

отколкото скелетът без живота. И накрая да не забравяме най-важното — практиката и наблюдателността са всичко за художника и ако разумът и поезията се сблъскват с четката, започват съмненията, както е станало с нашия старец, който е колкото художник, толкова и безумец. Прекрасен живописец, той е имал нещастieto да се роди богат, което му позволява да се отдава на размисли. Не му подражайте! Работете! Художниците са длъжни да разсъждават с четка в ръка.

— Ние ще проникнем в тая стая! — възкликна, готов на всичко, Пусен, без да слуша повече Порбюс.

Възторжеността на непознатия младеж накара Порбюс да се усмихне и той се раздели с него, като го покани да го посети.

Никола Пусен с бавни стъпки се отправи към улица Арп и без да забележи как, стигна до скромната странноприемница, където живееше. Изкачи се нетърпеливо и бързо по жалката стълба до стаята си под лекия, непретенциозен покрив с издадени напред греди, каквито бяха покривите на къщите в стария Париж. До единствения прихлупен прозорец седеше девойка, която, чувайки шума на вратата, скочи изпълнена с любов; тя бе познала художника, щом той докосна ключалката.

— Какво ти е? — запита момичето.

— Какво ли? — извика той, задъхан от радост. — Това, че се почувствувах художник! Досега се съмнявах в себе си, но от сутринта си повярвах! Мога да стана велик! Да, Жийет, ще бъдем богати, щастливи! От тези четки ще се посипе злато.

После изведнъж замлъкна. Радостта, изписана на сериозното му енергично лице, помръкна, като сравни крилатите си надежди и посредствените си възможности. Стените бяха покрити с прости книжни тапети — листове, изпъстрени с ескизи с молив. В стаята нямаше дори четири чисти платна. Боите по това време струваха скъпо и палитрата на бедния младеж беше почти празна. Сред цялата тази оскъдица той притежаваше, и го съзнаваше, невероятни духовни богатства и прилив на изпепеляваща гениалност. В Париж го бе довел един негов приятел благородник или може би собственото му дарование; той се бе запознал случайно с любимата си, едно от тези благородни и великодушни създания, които, обричайки се на мъки, застават до великите хора, за да делят с тях бедността им и да

задоволяват прищевките им; те проявяват душевна сила в мизерията и в любовта, както други дръзко се стремят към разкошен живот и се хвалят с безсърдечието си. Усмивката, играеща по устните на Жийет, позлатяваше този таван и съперничеше на слънчевия блясък. Слънцето невинаги грееше, а тя беше винаги тук, всеотдайна в страстта си, привързана към щастието си, към мъките си, готова да утеша надарения младеж, който бе се впуснал в света на любовта, преди да овладее изкуството.

— Жийет, ела при мен, изслушай ме.

Девојката се сгуши покорна и щастлива на коленете му. Тя беше самото очарование, самата прелест, лъчезарна като пролетта, накичена с всички съкровища на женската красота, огрени от пламъка на непорочната ѝ душа.

— О, Боже! — възкликна той. — Никога няма да се осмеля да ѝ кажа...

— Някаква тайна ли? — запита тя. — Искам да я узная.

Пусен мълчеше.

— Хайде, кажи.

— Жийет, моя скъпа любов!

— Аха! Искаш нещо, така ли?

— Да.

— Ако пак ме накараш да ти позирам като онзи ден — каза тя нацупено, — никога няма да се съглася, защото в тези минути очите ти не ми говорят нищо. Тогава ти не мислиш за мен, макар да ме гледаш.

— Предпочиташ друга жена да ми позира, така ли?

— Може би — отвърна тя, — стига да е грозна.

— Хайде, хайде, слушай — продължи сериозно Пусен, — ами, ако за да се прославя, за да стана велик художник, се наложи да позираш пред другиго?

— Сигурно искаш да ме изпиташ — каза тя. — Знаеш чудесно, че няма да отида.

Пусен наведе глава подобно на човек, обзет от голяма радост или поразен от силна скръб.

— Слушай, Ник — дръпна тя ръкава на износената му дреха, — аз съм ти казвала, че за теб бих пожертвувала живота си, но никога не съм ти обещавала да се откажа от любовта си, докато съм жива.

— Да се откажеш от любовта си ли? — възкликна Пусен.

— Ако се появя така пред другото, ти ще престанеш да ме обичаш. А и аз самата ще се почувствувам недостойна за теб. Толкова просто и естествено е да задоволявам прищевките ти, нали? Изобщо не се замислям, просто съм щастлива и дори горда да се подчинявам на желанията ти. Но за другото... пфу, и дума да не става!

— Прости ми, мила Жийет — каза художникът, падайки на колене пред нея. — Предпочитам да бъда любим, отколкото прочут. За мен ти си по-скъпа от богатството и почестите. Хайде, хвърли тия четки, изгори ескизите. Излъгал съм се. Моето призвание е да те обичам. Аз не съм художник, а любовник. Нека загинат и изкуството, и всичките му тайни!

Тя го съзерцаваше възхитена, щастлива, очарована! Властвуваше над него, съзнаваше инстинктивно, че е забравил изкуството заради нея, че го е принесъл в жертва на любовта си, захвърляйки го в краката ѝ.

— И все пак той е старец — поде Пусен. — Ще види в теб само женската фигура. Ти си тъй съвършена!

— Какво ли не прави човек за любовта! — възкликна тя, готова вече да пожертвува любовните си задръжки, за да възнагради любимия си за всичките жертви, които той ѝ принася. — Но това ще означава да се погубя — продължи тя. — Ах, да се погубя заради теб! Да, това е прекрасно! Но ти ще ме забравиш. О, колко лошо си го измислил!

— Измислил съм го, след като те обичам — каза той с известно разкаяние, — значи, съм негодник.

— Да се посъветваме с дядо Ардуен? — предложи тя.

— О, не! Нека си остане само наша тайна.

— Е добре, ще отида, но без теб — каза тя. — Ти стой зад вратата с кинжал в ръка; ако викна, влизай и убий художника.

Пусен притисна Жийет в обятията си, погълнат от мисълта за изкуството си.

„Той не ме обича вече!“ — каза си Жийет, когато остана сама.

Тя вече се разкайваше, че се е съгласила. Но скоро изпадна в плен на тревога, по-жестока от разкаянието, опита се да прогони страшната мисъл, породила се в душата ѝ. Струваше ѝ се, че самата тя не обича вече така художника, откакто се бе усъмнила дали е достоен за уважение.

[0] „Неизвестният шедьовър“ излиза за първи път в списание „Артист“ на 31 юли и 6 август 1831 г. под заглавие „Фантастична приказка“. През 1837 г. е включен в том XVII на „Философски изследвания“, а през 1845 г. в том XVI на „Човешка комедия“ — „Философски изследвания“. ↑

[1] Името на лорда е неизвестно. Смята се, че Балзак може би се е пошегувал. ↑

[2] Франц Пурбюс или Порбюс младши (1569–1622) — известен фламандски художник, живял и работил в Париж. ↑

[3] *Currus venustus* — прекрасна колесница (лат.). ↑

[4] *Pulcher homo* — красив човек (лат.). ↑

[5] Ян Госаерт Мабузе (около 1478–1535) — фламандски художник. ↑

[6] Никола Пусен (1594–1665) — известен френски художник. ↑

[7] *O, filii!* — О, синове! (Лат.) ↑

II. КАТРИН ЛЕСКО

Три месеца след срещата си с Пусен Порбюс навести знаменития майстор Френхофер. Старецът беше в плен на едно от онези неочаквани дълбоки обезсърчения, чиято причина, ако вярваме на сухо разсъждаващите представители на медицината, се дължи на лошото храносмилане, на вятъра, на жегата или на възпаление в надкоремната област, а според спиритуалистите — на несъвършенството на нашата духовна природа. Всъщност старецът чисто и просто се бе уморил, докато завърши тайнствената си картина. Той се беше отпуснал изтощено в широкото си дъбово кресло, тапицирано с черна кожа, и без да променя меланхоличната си поза, погледна Порбюс, както гледат хората, привикнали с тъгата.

— Какво има, учителю — запита Порбюс, — да не би ултрамаринът, за който отидохте до Брюж, да се е оказал лош, или пък не успяхте да разтриете новото бяло, а може би маслената боя не струва или четките са твърди?

— Уви! — възкликна старецът. — По едно време ми се стори, че съм завършил творбата си; но сигурно не съм сполучил в някои подробности и няма да се успокоя, докато не разсея съмненията си. Реших да пътешествувам; ще отида в Турция, в Гърция, в Азия, за да потърся модел и да сравня картината си с различни видове женска красота. Може би притежавам горе в дома си — добави той, като се поусмихна удовлетворено — истинската жива красота. Понякога почти се боя да не би при някой лек полъх тази жена да се събуди и да ми избяга.

След тези думи той стана рязко сякаш за да се приготви за път.

— Охо! — възкликна Порбюс. — Идвам тъкмо навреме, струва ми се, за да ви спестя разноските и умората от пътуването.

— Какво значи това? — запита изненадано Френхофер.

— Младият Пусен има любима със съвършена, несравнима красота. Скъпи учителю, той е съгласен да ви я отстъпи за модел, ако ни позволите да погледнем вашето платно.

Старецът остана прав, без да помръдва, застинал в изумление.

— Как! — най-сетне възкликна с болка той. — Да ви покажа моето творение, моята съпруга? Да разкъсам завесата, под която целомъдрено съм скътал щастието си? Та това би било отвратително проституиране! Ето, цели десет години вече живея с тази жена, тя е моя, само моя, тя ме обича. Нима не ми се усмихваше при всеки отпаване към нея замах на четката? Тя има душа, душа, с която аз съм я дарил. Сигурно ще поруменее, ако и други очи освен моите се спрат на нея. Да я покажа! Нима има толкова подъл съпруг или любовник, който би опозорил жена си? Когато създаваш картина за двора, не влагаш в нея цялата си душа, продаваш на придворните само изписани кукли. Моята живопис не е живопис, а чувство, страст! Родена в ателието ми, моята любима трябва да остане целомъдрена и може да излезе оттам само облечена. Поезията и жените се явяват голи само пред възлюбените си. Нима знаем коя е била модел на Рафаело, коя е Анджелика на Ариосто, Беатриче на Данте? Не! Ние виждаме само изображенията им. Е, добре, творбата, която крия горе, е изключение в нашето изкуство. Тя не е просто картина, а жена! Жена, заедно с която аз плача, смея се, говоря и размишлявам. Да не искаш с един замах да се разделя с моето десетгодишно щастие, както захвърляме плаща от себе си? Изведнъж да престана да бъда неин баща, любим и бог? Тя не е просто сътворена жена, а творение. Нека твоят младеж дойде — ще му дам съкровището си, ще му дам картини от Кореджо, Микеланджело, Тициано, ще целувам следите от стъпките му в праха; но да го направя свой съперник? Какъв позор за мен! Ха-ха-ха, аз съм много повече любовник, отколкото художник. Да, ще намеря в себе си сили да изгоря моята „Своенравна красавица“ при последното си дихание; но да я принудя да понесе погледа на чужд мъж, младеж, художник? Не, не! Бих убил още на другия ден онзи, който би я осквернил с погледа си! Бих убил и теб начаса, приятелю, ако не коленичиш пред нея! Кажете сега, да оставя ли моя кумир под хладните погледи и безразсъдните критики на глупците? Ах, любовта е тайна, тя живее само дълбоко в сърцата и всичко е свършено, ако мъжът каже дори на приятеля си: „Ето я моята любима!“

Старецът сякаш се подмлади; очите му заблестяха оживено; по страните му изби ярка руменина, ръцете му затрепериха. Удивен от страстната сила, с която той бе изрекъл всичко това, Порбюс се чудеше

как да възприеме подобно тъй ново и тъй дълбоко чувство. С ума си ли беше Френхофер, или беше полудял? Дали беше в плен на артистичното си въображение, или мислите му бяха породени от необяснимия фанатизъм, който ни обзема, когато носим дълго в себе си едно велико произведение? Възможно ли беше някога да се споразумеят с този обезумял от страст чуждак?

Размишлявайки така, Порбюс каза на стареца:

— И все пак, нима не даваме жена за жена? Нима Пусен не излага любимата си на вашите погледи?

— И това ми било любима! — възрази Френхофер. — Рано или късно тя ще ми измени. Моятта ще ми бъде винаги вярна.

— Добре, добре! — съгласи се Порбюс. — Да не говорим повече за това. Само че няма да е чудно, ако умрете, без да завършите картината си, преди да сте открили дори в Азия толкова красива и съвършена жена като жената, за която ви говоря.

— О, тя е завършена! — каза Френхофер. — Всеки, който би я погледнал, ще съзре жена, изтегната под завесите на покрито с кадифе легло. От златен триножник до нея се излъчват благоухания. Ще ти се прииска да дръпнеш пискюла на кордона, поддържащ завесите, и ще ти се стори, че виждаш как гръдта на прелестната куртизанка *Катрин Леско*, наречена *Своенравната красавица*, се повдига от дишането. И все пак аз бих искал да се убедя...

— Върви тогава в Азия — каза Порбюс, като забеляза известно колебание в погледа на Френхофер.

И се отправи към вратата на стаята.

В същото време Жийет и Никола Пусен се бяха приближили до жилището на Френхофер. Тъкмо когато се готвеше да влезе, девойката пусна ръката на художника и отстъпи, сякаш обзета от внезапно предчувствие.

— Всъщност каква работа имам аз тук? — запита тя с тревожен глас любимия си, вперила поглед в него.

— Жийет, ти сама трябва да решиш, готов съм да ти се покорявам за всичко. Ти си моята съвест и моята слава. Върни се къщи, може би ще бъда по-щастлив, ако...

— Как да решавам, щом ми говориш така? О, не, тогава винаги ставам като дете. Хайде — продължи тя, явно надмогвайки съпротивата си, — нали ако любовта ни погине и аз се разкая за

постъпката си, твоята известност ще ми бъде възнаграждение за това, че съм изпълнила желанията ти? Да влезем; ако споменът за мен остане върху палитрата ти, ще означава, че още живея.

Точно когато отваряха входната врата, двамата влюбени срещнаха Порбюс; поразен от красотата на Жийет, чиито очи още бяха пълни със сълзи, той я улови за ръка, отведе я, трепереща, при стареца и каза:

— Погледнете, нима тя не е по-прекрасна от всички шедьоври на света?

Френхофер потрепери. Жийет стоеше пред него непресторено скромно като плаха невинна млада грузинка, похитена от разбойници и отведена при търговец на роби. Лицето ѝ бе поруменяло от стеснителност, тя бе свела очи и бе отпуснала безсилно ръце, а сълзите ѝ бяха ням укор срещу насилието над нейната свенливост. В този миг Пусен отчаяно се прокле, задето бе извел от тавана това прекрасно съкровище. Любовникът взе връх над художника и хиляди мъчителни съмнения се впиха в сърцето му, щом забеляза как се подмладиха очите на стареца, който като всеки художник по навик разсъблече, така да се каже, девойката, отгатвайки и най-съкровените гънки на тялото ѝ. Едва сега го обзе разкъсващата ревност на истинската любов и той извика:

— Жийет, да си вървим!

При това възклицание, при този негов зов любимата му радостно вдигна очи, погледна го и се хвърли в обятията му.

— Ах, значи, ти ме обичаш! — каза тя, обливайки се в сълзи.

Беше успяла да притаи мъката си, но не ѝ достигна сила да прикрие щастието си.

— О, оставете ми я само за миг — помоли го старият художник, — и ще можете да я сравните с моята Катрин! Да, съгласен съм.

Във възклицанието на Френхофер все още имаше любов. Той сякаш се гордееше със сътворената от него жена и предварително се наслаждаваше от красотата ѝ, която ще възтържествува над красотата на една истинска девойка.

— Не го оставяйте да се отрече от думите си! — извика Порбюс, като тупна Пусен по рамото. — Плодовете на любовта са нетрайни, плодовете на изкуството — безсмъртни.

— Нима аз съм за него само жена? — запита Жийет, като погледна внимателно Пусен и Порбюс.

Тя вдигна гордо глава, погледна за миг с искрящи очи и Френхофер, но като видя как любимият ѝ съзерцава отново портрета, който първия път бе сметнал за творба на Джорджоне, възкликна:

— Ах, да се качим горе! Той никога не ме е гледал така.

— Старче — каза Пусен, изтръгнат от съзерцанието от гласа на Жийет, — погледни този кинжал! Ще прониза сърцето ти при първия зов за помощ на тази девойка, ще подпали дома ти и никой няма да излезе от него. Разбираш ли ме?

Никола Пусен говореше мрачно, заплашително. Държането и особено жестът, с който съпроводи думите си, успокоиха Жийет, която почти му прости, че я беше пожертвувал заради живописиста и заради славното си бъдеще.

Порбюс и Пусен останаха до вратата на ателието, гледайки се безмълвно. Отначало творецът на „Мария Египетска“ си позволи да възкликне: „Ах, сега тя се разсъблича. Той ѝ казва да се обърне към светлината! Сравнява я!“, но като видя дълбоката скръб, изписана по лицето на Пусен, замлъкна; макар старите художници да не страдат от подобни предрасъдъци, нищожни в сравнение с изкуството, той се полюбува на простодушните красиви вълнения на Пусен. Младежът стискаше в ръка кинжала и почти бе залепил ухо до вратата. Застанали в мрака, те двамата приличаха на заговорници, очакващи часа за разправа с тирана.

— Влезте, влезте — каза им, сияещ от щастие, старецът. — Моята творба е свършена и сега мога с гордост да ви я покажа. Никога художник, четки, багри, платно и светлина няма да създадат съперница на Катрин Леско, прекрасната куртизанка.

Обзети от силно нетърпение и любопитство, Порбюс и Пусен се втурнаха в просторно потънало в прах, неподредено ателие; тук-там по стените висяха картини. Спряха се първо възхитени пред изображението на една полугола жена в естествен ръст.

— О, не обръщайте внимание на това! — каза Френхофер. — Нахвърлял съм само щрихи, за да изуча една поза, тази картина нищо не струва. А ето тук моите заблуди — продължи той, като им посочи чудесни композиции, накачени по стените.

Порбюс и Пусен, изумени от презрението на Френхофер към такива прекрасни творби, започнаха да търсят портрета, за който толкова бяха слушали, но не успяха да го открият никъде.

— Е добре, погледнете! — каза им старецът; косите му бяха разчорлени, лицето му пламтеше от свръхестествено оживление, очите му искряха, той се задъхваше като опиянен от любов младеж. — Аха! — извика той. — Не очаквахте такова съвършенство, нали? Пред вас стои жена, а вие търсите картина. В това платно има толкова дълбочина, въздухът е така вярно предаден, че не можете да го отличите от заобикалящия ви въздух. Къде е изкуството? Пропаднало, изчезнало! Ето тялото на девойката. Не съм ли уловил колорита, изпълнените с живот линии, завършващи тялото? Нима предметите в атмосферата не са явление, както и плувналите във водата риби? Полюбувайте се. Виждате ли как контурите изпъкват на фона? Не ви ли се струва, че можете да обгърнете с ръка тези рамене? Така е, неслучайно седем години изучавах какво въздействие се получава при съприкосновението на светлината с предметите. Погледнете косите — нима не са наситени със светлина?... Тя сякаш е въздъхнала... Виждате ли гърдата? Ах, кой не би коленичил пред нея изпълнен с обожание? Плътта потръпва. Тя ей сега ще стане, почакайте.

— Виждате ли нещо? — запита Пусен Порбюс.

— Не. А вие?

— Нищо.

Двамата художници оставиха стареца да се възхищава, а те се постараха да проверят дали светлината, падайки право върху платното, което той им показваше, не унищожжава всички ефекти. Разгледаха картината отдясно, отляво, отпред, като ту се навеждаха, ту се изправяха.

— Да, да, това наистина е само картина — говореше им Френхофер, разбирайки погрешно целта на този възискателен преглед. — Погледнете, ето рамката, статива, а ето и моите багри, и моите четки.

И като взе една четка, той простодушно им я показа.

— Старият ландскнехт ни се подиграва — каза Пусен, като се върна пред тъй наречената картина. — Аз виждам само безредно нахвърляни мазки, очертани с множество странни линии, които образуват нещо като ограда от багри.

— Ние се лъжем, погледнете... — възрази Порбюс.

Приближавайки се, те видяха в един от ъглите на платното крайчеца на разголен крак, открояващ се сред някаква неоформена мъглявина — хаос от багри, тонове, неопределени оттенъци; кракът обаче беше прелестен, беше като жив! Те застинаха прехласнати пред тази обломка, оцеляла след невероятното, бавно, постепенно разрушение. Въздействието от този крак беше като торса на някоя Венера от пароски мрамор, намерен сред руините на опожарен град.

— Под всичко това има жена! — възкликна Порбюс, като показа на Пусен наслоените цветове, които старият художник бе полагал непрекъснато един върху друг, смятайки, че усъвършенствува картината си.

Двамата художници се обърнаха неволно към Френхофер, започвайки да проумяват, макар и още смътно, възторжената възбуда, в която живееше старецът.

— Той си вярва — каза Порбюс.

— Да, приятелю — отговори Френхофер като събуден от сън, — необходимо е да вярваш, да вярваш в изкуството и дълго да живееш с работата си, за да създадеш подобна творба. Някои от тези сенки ми отнеха много време. Погледнете, ето тук, на бузата, под очите, има лека полусянка, която, ако я забележите в природата, ще ви се стори почти непрередаваема. Представете ли си какво усилие ми е струвало да възпроизведа този ефект? А сега, драги Порбюс, вгледай се внимателно в работата ми и много по-добре ще разбереш онова, което съм ти разправял за изпъкналостта на формите и за контурите. Вгледай се в осветяването на гръдта и забележи как с множество мазки и гъсто наложени *светли петна* съм успял да съсредоточа тук истинската светлина и да я съчетая с блестящата белота на осветеното тяло; и сякаш обратното, заличавайки изпъкналостите и грапавостта на багрите и постоянно изглаждайки контурите на моята фигура там, където тя е в полусянка, успях да унищожа напълно рисунката и всичко изкуствено и да им придам закръглеността, съществуваща в природата. Приближете се, за да видите по-добре постигнатото. Отдалеч то се губи. Виждате ли? Ето тук, струва ми се, най-ясно личи.

И той показа с четката си на двамата художници гъсто нанесен слой светла боя.

Порбюс потупа стареца по рамото и обръщайки се към Пусен, запита:

— Знаете ли защо го смятаме за велик художник?

— Той е повече поет, отколкото художник — отговори сериозно Пусен.

— Дотук — продължи Порбюс, като докосна картината — свършва нашето изкуство на земята...

— И оттук се губи в небесата — добави Пусен.

— Колко изживени наслади крий това платно! — каза Порбюс.

Погълнат от мислите си, старецът не ги слушаше, а се усмихваше на въображаемата жена.

— Рано или късно той все пак ще забележи, че на платното му няма нищо! — възкликна Пусен.

— Няма нищо върху моето платно ли? — запита Френхофер, като изгледа последователно двамата художници и мнимата си картина.

— Какво направихте! — укори Порбюс Пусен.

Старецът сграбчи ръката на младежа и му каза:

— Значи, ти не виждаш нищо, негоднико, нищожество, нехранимайко, паленце такова! За какво тогава се домъкна тук? Приятелю Порбюс — обърна се той към художника, — нима и вие ми се надсмивате? Отговорете! Аз съм ваш приятел, кажете ми, нима съм развалил картината си?

Порбюс се колебаеше, не се решаваше да продума; по пребледнялото лице на стареца обаче се беше изписала такава жестока тревога, че той посочи картината и каза:

— Вижте сам!

Френхофер погледа известно време картината си и залитна.

— Нищо, нищо! След десет години труд!

Той седна и заплака.

— Значи, аз съм глупак, безумец! Нямам нито дарба, нито способности, аз съм само богаташ, който живее безполезно на земята! Нищо не съм създал!

След като съзерцава известно време картината си през сълзи, той гордо се изправи и изгледа двамата художници с искрящ поглед.

— Кълна се в кръвта и в плътта Христови, вие сте завистливци и се мъчите да ми внушите, че съм развалил картината си, за да ми я

откраднете! Но аз я виждам! — извика той. — Тя е дивно красива!

В този миг Пусен чу, че Жийет плаче — те я бяха забравили в един ъгъл.

— Какво ти е, ангел мой? — запита художникът, превърнал се отново във влюбен мъж.

— Убий ме! — каза тя. — Би било недостойно да те обичам, защото те презирам. Възхищавам ти се и в същото време ти ме отвращаваш. Обичам те, но мисля, че вече те и ненавиждам.

Докато Пусен слушаше Жийет, Френхофер покриваше с едно зелено платно своята Катрин така грижливо и спокойно, както бижутерът затваря чекмеджетата си, смятайки, че има работа с ловки крадци. Той хвърли скришом към двамата художници поглед, изпълнен с презрение и недоверие, и потрепервайки, мълчаливо и припряно ги поведе към вратата на ателието си. После от прага на своя дом им каза:

— Сбогом, мили приятелчета.

Това „сбогом“ ги вледени. На другия ден Порбюс разтревожен отиде да види Френхофер и научи, че е умрял през нощта, след като изгорил картината си.

Париж, февруари 1832 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.